

ПОНЯТТЯ ПОДАТКОВО-ПРАВОВОЇ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Одним із сутнісних елементів держави є її територія. Це зумовлено тим, що держава не може існувати поза територією як сферою здійснення своїх функцій. Податково-правовий простір держави також обмежений. В основі його границь лежать територіальні границі держави. Як переконує світовий досвід, територія держави співвідноситься з податково-правовим простором держави, як загальне з особливим, тобто визначальні характеристики другого детерміновані сутнісними рисами першого. Оскільки у науці фінансового права поняття податково-правового простору держави малодосліджене, а юридичне поняття правового простору держави значно більш вивчене [9; 11; 20; 31], доцільно саме з його допомогою розкрити сутність поняття податково-правового простору держави.

Зауважимо, що юриспруденція не єдина в підходах до тлумачення поняття правового простору. Проте детальне вивчення праць вчених, які досліджують дію права в просторі, переконує, що їм властива спільність поглядів на науковий інструментарій для позначення меж дії різних правових комплексів і передбачуваних ними правових режимів. Зокрема, німецькі вчені К.Цвайгерт і Х.Кьотц [42; 43], французькі – Р.Давид і К.ЖофFRE-Спінозі [16], російські – Ю.О.Тихомиров [36] та Є.В.Чіркін [44], українські – А.З.Георгіца [14] і А.С.Довгерт [18] пропонують використовувати поняття: а) для правових сімей – “зони правового впливу”; б) для правових масивів в межах міждержавних відносин – “правовий простір”; в) для правових систем в межах федерації – “державно-правова територія”; г) для унітарних держав – “правовий простір держави” або “правова територія держави”. Погоджуючись в цілому із запропонованою термінологією, вважаємо за необхідне зазначити, що для усіх цих випадків адекватно підходить універсальне поняття “правового простору”. Ми поділяємо думку І.М.Барціца про те, що “термін “правовий простір” виступає як універсальна правова категорія, яка дозволяє аналізувати питання співрозмірності нормативних правових актів, договірних механізмів у правових відносинах, досліджувати загальне й особливе, межі та обсяги дії правових актів” [11, с.16-17].

Юриспруденції відомі чимало концепцій правового простору. Так, згідно постулатів об’єктної концепції державна територія є об’єктом права власності, виступає як земельне вираження права власності. Вона гласить, що територія – не тільки елемент держави, частина його сутнісної характеристики, але й об’єкт держави. Як стверджує дана концепція, в тій мірі, у якій цивільно-правові правочини з приводу землі допустимі між громадянами, вони допустимі і між державами. Одним з перших представників цієї концепції був К.Л.Галлер, який обґрунтовував та захищав право монархів на державну територію [53]. Його наступникам І.Блюнчлі, О.Зайделю, Г.Гейльберну, М.Лаванду, П.Гартнеру також характерно зведення відносин з приводу державної території до рівня публічно-речевого права. А відомий російський державознавець В.Чичерін, який належав до їх числа, писав: “Належність цілої території цілій державі за публічним правом співставна з належністю приватної власності. Окрема особа може розпоряджатись своєю власністю для всіх своїх приватних цілей, держава ж розпоряджається своєю власністю для цілей публічних. Ці два права можуть прийти у зіткнення: у такому випадку приватна власність повинна уступити” [46, с.53].

Чимало спільного з об’єктною концепцією території держави має патрімональна концепція, представники якої розглядали державну територію як об’єкт реального права власності. Однак для представників цієї концепції державна територія виступає об’єктом не державної, а міжнародно-правової власності. Зокрема, один з представників цієї концепції Л.Оппенгейм відрізняв публічно-правове поняття власності від його цивільно-правового поняття. Він писав: “Державна територія називається також територіальною власністю держави. Однак потрібно мати на увазі, що “територіальна власність” – це поняття публічного права, яке не слід змішувати з приватною власністю. Територія держави не є власністю монарха, чи уряду, чи навіть народу даної держави” [55, Р.408]. Відомий радянський вчений Ю.Г.Барсегов, аналізуючи питання про співвідношення державної влади і права приватної власності, писав: “Територіальне верховенство

входить у сферу публічного права, тоді як власність належить сфері приватного права, тому відповідно цих два роди держави на земній поверхні не співпадають один з одним” [12, с.22].

Концепція лімітованого простору і концепція компетенції у кінцевому підсумку зводили територію держави до сфери просторової компетенції держави, однак між ними є суттєві відмінності. Зокрема, на відміну від патрімональної концепції концепція лімітованого простору заперечує речевий характер державної території. Її прихильники виходили з того, що, як писав російський державознавець І.П.Трайнін, “управління ...не означає матеріального володіння територією. Воно означає управління людьми, яке немислиме без території. Але держава владарює не як приватна особа, а як публічно-правова влада. Територія, звідси, є не реальним об’єктом, а просторовою межею влади” [38, с.225]. К.Фрікер, родоначальник просторової концепції державної території в Німеччині, відзначав: “Коли ми говоримо про державну територію, то розуміємо під цим саму державу в просторовому обмеженні... Держава – це ніщо інше, як на основі права організований у межах певного простору народ” [52, S.27].

Прибічники концепції компетенції, зокрема, Г.Кельзен, Ш.Руссо, Ж.Ссель та деякі інші трактують територію держави як сферу її просторової компетенції. Реалізується зазначена просторова компетенція, згідно їх тверджень, через правові механізми, санкціонування та реалізацію норм права [45]. У правовий простір держави вони включають усі види територій та просторово-правових режимів, на які поширюється державний суверенітет – сухопутну територію, водну територію, земні надра, повітряний простір, правовий простір в цілому та податково-правовий простір як його особливий прояв. Слід підкреслити, що сучасні прихильники цієї концепції особливий наголос роблять на суворо ієрархічну структуру правового простору, у відповідності з якою в його межах функціонує багаторівнева система юридичних ролей, ієрархія компетенцій [29; 37, с.13; 15, с.87].

Доктрина радянського державного права досить скептично відносилась до вищезазначених концепцій території держави, навішувала на них ярлик буржуазних, по суті заперечувала існування складових елементів держави, називала їх “так званими”, себто надуманими, під якими, за словами відомого радянського державознавця В.С.Шевцова, “буржуазна наука розуміє, як пра-

вило, територію, населення і владу” [48, с.74]. “Хоча держава і не мислима поза територією, - розумував він, - вона характеризується головним чином не територією як частиною фізичної природи, а суспільними відносинами людей, що складаються на цій території, регулюються і охороняються державою” [48, с.94]. Інший відомий представник доктрини радянського права О.М.Турубінер писав, що при розгляді питань передачі території у відповідності з принципами радянського права акти держави щодо їх вирішення слід розглядати як документи політичного характеру, а не як здійснення прав власника землі [40, с.35].

Поява на рубежі XIX-XX століть соціологічної теорії права, одним із засновників якої був тодішній професор юридичного факультету Чернівецького університету С.Ерліх, зумовило формування ще однієї концепції юридичного розуміння території держави – інституціональної концепції державної території. Згідно даної концепції, сформована державою та її органами влади правова система не є на території даної держави єдиною. Поряд із створеною державою правовою системою у суспільстві паралельно існують й інші правові системи: “звичаєве” право, право тієї чи іншої групи, “профспілкове право” тощо. Тому неприпустимо ототожнювати категорії території держави та правового простору держави – перше поняття включає друге, однак не вичерпується ним [50, S.78; 56]. Більше того, прихильники цієї концепції стверджували, що держава не “створює”, а лише “відкриває” право, яке реально склалося у суспільстві та у ньому функціонує [47, с.132]. У наш час такий погляд на право та правовий простір держави знайшов найбільш послідовний та всебічний прояв у працях Г.В.Мальцева, В.С.Нерсисянца, в останніх роботах С.С.Алексєєва, які розглядають право не тільки з точки зору його опори на державну владу як силу зовнішнього забезпечення, але й розкривають його сутнісні зв’язки з громадянським суспільством, яке також має не лише часові, але й просторові характеристики [28, с.117; 32; 7; 8].

На нашу думку, жодна з цих концепцій не може бути абсолютизована і визнана єдиною вірною для наукового розуміння як території держави, так і її правового простору, оскільки кожна з них є неадекватним, а дещо однобоким відображенням цих надзвичайно складних явищ суспільної дійсності. Притаманна цим концепціям певна однобічність успадкувалась і новітньою вітчизняною та усією постсоціалістичною юриспруденцією. Так, в українському державо-

знавстві, в теорії права ця проблема вивчалась тільки у досить обмеженому контексті чинності нормативних юридичних актів у просторі, коли з'ясовується їх дія у часі та за колом осіб. При цьому проблематика дії нормативно-правових актів у межах державної території обмежується аналізом, по-перше, питань чинності актів на усій території держави чи на певній її території та, по-друге, мірою та роллю застосування положень міжнародного права у національній правовій системі [35; 20; 31].

Витоки такого доктринально обмеженого погляду на правовий простір держави слід шукати, на нашу думку, знову ж таки, у методологічних хибах радянської юриспруденції, адже саме вона продовжує фактично залишатись основним фундаментом, на якому методом діалектичного зняття зростають новітні вітчизняні концептуальні бачення території та правового простору держави, ролі та значення часових, просторових і посуб'єктних факторів у праві. Зокрема, її класичний представник С.С.Алексєєв писав: “Межі дії нормативного правового акту встановлюються за трьома основними вимірами: в часі, за територією, по колу осіб. Основний і практично важливий з цих вимірів – дія акта у часі” [5, с.238]. Цим самим припинувалось забезпечення та вивчення його дії за двома іншими вимірами, особливо в просторі. Спеціальне вивчення правового простору переко­нує, що йому, як і будь-якому іншому якісно відмінному суспільному феномену, властиві свої характерні риси та особливості. Зокрема, однією з найістотніших ознак правового простору держави є *виключний суверенітет* держави над усією її територією. У статті 2 Конституції України зафіксовано: “Суверенітет України поширюється на всю її територію” [1, Ст.2].

У найавторитетніших енциклопедичних виданнях світу суверенітет визначається по-різному: як “концепція абсолютної і необмеженої влади в країні” [51, Р.347], як “верховенство, сукупність верховних прав, що належать державі чи її главі” [49, с.892-893], як “територія, яка заявляє, що в кожній системі управління повинна бути свого роду абсолютна влада особи чи органу, покликана вирішувати і бути здатною виконувати прийняті рішення” [54, Р.77]. У новому тлумачному словнику української мови категорія “суверенітет” тлумачиться у двох значеннях: як “незалежність і самостійність держави у її зовнішніх і внутрішніх справах, непідлеглість”, як “становище суверена, право верховної влади” [33, с.444]. Якщо спробувати класифікувати визначення категорії “суве-

ренітет”, що міститься у працях відомих вчених-юристів, то легко виділити два підходи до його визначення. Найвиразнішим, на нашу думку, визначенням суверенітету, що характерне одній з груп вчених, дав Г.І.Тункін. “Державний суверенітет, - пише він, - це властиве державі верховенство на своїй території; незалежність в міжнародних відносинах” [39, с.15]. Аналогічні визначення суверенітету давались І.Д.Левіним, С.М.Равіном, Г.В.Александренко, Н.А.Ушаковим та іншими авторами [24, с.39; 34, с.26; 4, с.71; 41, с.56]. Їх найважливішою особливістю є те, що поняття суверенітету у них визначається як властивість держави.

Найхарактерніше визначення суверенітету, яке відображає підхід іншої групи вчених-державознавців до цієї проблеми, сформульовано, на нашу думку, Д.Б.Левіним: “Суверенітет – це верховенство державної влади всередині країни і її незалежність від якої б то не було іншої влади у міжнародних відносинах” [25, с.200]. Аналогічні за суттю визначення категорії “суверенітет” містяться також у роботах І.П.Трайніна, В.Дорогіна, Д.Л.Златопольського, А.І.Лепешкіна, С.С.Алексєєва та ін. [19, с.34; 26, с.91; 23, с.151; 21, с.46; 6, с.62]. Характерною рисою їх визначень є те, що суверенітет вони розглядають як властивість державної влади.

Не дивлячись на певні відмінності у визначеннях категорії “суверенітет” різними групами вчених, неважко помітити спільні ознаки суверенітету, на які вказують дослідники, а саме: 1) повновладдя і верховенство держави всередині країни; 2) незалежність держави на міжнародній арені; 3) єдність суверенітету держави.

Суверенітет держави означає, що дія норм права на території держави є необмеженою ніким іншим, безумовною і абсолютною. Підписання Україною міжнародно-правових угод і поширення таким чином на територію України загальноновизнаних принципів права і міжнародно-правових норм не є порушенням виключного суверенітету держави, оскільки згідно статті 9 Конституції України “чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України” [1, Ст.9]. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України [1, Ст.9].

Згідно статті 92 Конституції України, тільки законами України, тобто лише державою в особі її законодавчої гілки влади, можуть вста-

новлюватись в Україні “система оподаткування, податки і збори” [1, Ст.92]. Це є невід’ємною частиною державного суверенітету. Будь-яке порушення цього принципу де-юре означає, згідно Конституції України, нечинність яких би то не було податково-правових приписів на правовому просторі України [1, Ст.8]. Проте визначення податково-правової території держави законодавець України не дає. Як методологічний ключ до її розуміння можна використати, на нашу думку, статті 3, 4, 5 і 6 Митного кодексу України, у яких дано визначення митної території держави, її митного кордону, спеціальних митних зон та спеціальних митних режимів [2, с.4].

За аналогією, *податкову територію* держави можна визначити як територію, над якою Україна має виключну юрисдикцію щодо встановлення, справляння та стягнення податків. Межі податкової території України є податковим кордоном України. Податковий кордон України співпадає з державним кордоном України, за винятком меж вільних економічних, спеціальних, господарських та митних зон, які слід розглядати як складову частину податкового кордону України. Як і більшість інших держав, Україна практикує створення вільних економічних, спеціальних господарських та митних зон різного типу. Статус та територія цих зон встановлюються Верховною Радою України відповідно до законів України про вільні економічні, спеціальні господарські та митні зони. Водночас Україна укладає з іншими державами договори про уникнення подвійного оподаткування та договори, які на основі взаємності встановлюють спеціальні податкові режими, що передбачають додаткові умови для суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності України та іноземних суб’єктів господарської діяльності цих держав.

Наступною невід’ємною рисою правового простору держави є його *безперервність і однорідність*. Як гласить частина 3 статті 2 Конституції України, “територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою” [1, Ст.2]. Територія держави – це частина земної кулі, що належить певному народу та є основою його суверенітету та добробуту. У цьому відношенні вважаємо за доцільне звернути увагу теоретиків-державознавців та вітчизняного законодавця на досить вдалі, на нашу думку, законодавчі конструкції щодо визначення території держави, використані у Конституціях деяких держав. Так, стаття 2 Конституції Ірландії гласить: “Територію, що належить народу, складає весь

острів Ірландія, приналежні до цього острови та територіальне море” [22, с.785]. А у статті 9 Конституції Республіки Беларусь записано: “Територія Республіки Беларусь є природною умовою існування і просторовою межею самовизначення народу, основою його добробуту та суверенітету Республіки Беларусь” [22, с.299].

Цілісність правового простору держави – це невід’ємна складова держави. Вона означає, що на всій території держави однаково діє система права, прав та обов’язків суб’єктів правовідносин. Безперервність, однорідність та цілісність податково-правового простору як одного з проявів правового простору держави в цілому полягає в тому, що у межах усієї держави діють однакові об’єкти та ставки оподаткування в межах одних і тих же податків (якщо інше не передбачено законом), однакові пільгові преференції, однакова міра податково-правової відповідальності за адекватні податкові правопорушення. Будь-які зміни території України Конституція України дозволяє виключно на підставі всеукраїнського референдуму [1, Ст.73]. В Україні жодна адміністративно-територіальна одиниця не вправі оголосити про свою незалежність від держави без врахування національних інтересів та суверенної волі всього народу України. Проведення референдумів з питань податків, в тому числі податково-правового простору, Конституція України забороняє [1, Ст.74].

Важливою рисою правового простору держави є те, що він має *територіальну обмеженість*, детермінований територіальними межами держави і не може виходити за її кордони. Право виключної юрисдикції держава має тільки в межах своєї суверенної території. Це зумовлено тим, що згідно постулатів сучасного конституційного і міжнародного права всі держави юридично рівні. Ця рівність найобразніше відображена в принципі “*Par super parem potestatem non habet*” (“Рівний над рівним влади не має”). В даному випадку цей принцип означає, що уся повнота юрисдикції держави обмежена її державними кордонами, межами її правового простору, за якими починається правовий простір, державна територія інших суверенних держав. Декларація про принципи міжнародного права гласить: “Усі держави користуються суверенною рівністю. Вони мають однакові права і обов’язки і є рівноправними членами міжнародного співтовариства, незалежно від відмінностей економічного, соціального, політичного чи іншого характеру” [17, с.6]. Ще одну суттєву рису правового простору в цілому та по-

датково-правового простору держави зокрема складає його *системно-структурний характер*. Причому правовий простір держави виступає не звичайною структурою, а структурою строго ієрархічною та жорстко сконструйованою. З усієї сукупності нормативних приписів, що чинні на території держави, доцільно розрізнити нормативно-правові акти, що діють на території усієї країни, та нормативно-правові акти, чинні лише на території певної її частини. Так, стосовно регулювання податкових правовідносин на всій території України діють приписи Конституції України, законів України, які регулюють загальнодержавні податки і збори, а також встановлюють межі податково-правової компетенції з питань оподаткування, зборів та обов'язкових платежів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування. Серед нормативно-правових актів, дія яких поширюється тільки на певну територію України, слід виділити, на нашу думку: а) акти центральних органів влади та управління, у яких спеціально оговорюються просторові межі їх застосування; б) акти Автономної Республіки Крим; в) акти органів місцевого самоврядування. Поняття системності правового простору в цілому та податково-правового простору держави зокрема слід відрізнити від близькозвучних понять "правова система" та "система права". Інтегративна якість правового простору, на нашу думку, полягає в тому, що воно включає в себе як правову систему тієї чи іншої держави як конкретний соціальний феномен, так і систему права держави як співвідношення нормативних приписів між собою, їх логічні взаємозв'язки та протиріччя [10].

Для того, щоб бути ефективним, правовий простір держави повинен відзначатись *внутрішньою єдністю*. Як писав І.Д.Левін, вона полягає в тому, що: а) сукупна компетенція органів держави охоплює всі повноваження, необхідні для реалізації функцій держави; б) різноманітні органи, що складають дану систему, не вправі приписувати одним і тим же суб'єктам правовідносин за одних і тих же обставин взаємно виключні правила поведінки [24, с.64]. Загальне правило тут можна сформулювати так: "одна держава – одна правова система".

Внутрішня єдність правового простору держави з неминучістю передбачає його *зовнішню єдність*, яка є відзеркаленням першої і проявляється як цілісне явище за межами держави, у її міжнародних зносинах. Насамперед підкреслимо, що правовий простір держави не

повинен де-юре ставати об'єктом впливу інших держав на нього. Формально тільки положення міжнародного публічного права наділені можливістю впливати на рішення, що приймаються державами. Так, стаття 29 Віденської конвенції про право міжнародних договорів гласить, що будь-який міжнародний договір обов'язковий для кожного учасника у відношенні всієї його території, якщо інше не встановлено цим договором чи ще якимось чинним міжнародно-правовим актом вищої сили [13, с.80]. Особливістю тут є те, що коли внутрішня єдність правового простору держави може порушуватись внаслідок тимчасової появи у ньому антагоністичних протиріч, то зовнішня єдність правового простору держави безумовна і її порушення з чийого б то боку не було слід розцінювати як втручання у внутрішні справи держави – якою бути податкової системі держави, визначає тільки вона.

Сутнісною рисою правового простору держави є *наступність* у його формуванні. Навіть при зміні державно-правового устрою держави, політичного режиму та форми правління, що сталося в Україні внаслідок проголошення нею незалежності, мало місце переживання нормативно-правових актів, в т.ч. й тих, що регулюють податково-правові відносини, які діяли раніше та на момент цих перетворень [3]. За умови ж поступального розвитку в межах держави, що відзначається одними і тими ж формою правління, державного устрою та політичного режиму, наступність є природною нормою, умовою суспільного прогресу. В протилежному випадку неминучі прояви правового вакууму, невігластва, що є закономірним наслідком поспішних, непослідовних дій держави і породжує, як правило, надзвичайно серйозні проблеми в суспільстві. Так сталося, зокрема, із запровадженням у суверенній Україні, економіці якої не загрожувала криза перевиробництва, гальмуючого продуктивні сили суспільства податку на додану вартість – в кінцевому підсумку за десятиріччя він зруйнував економіку України та її фінансову систему, відкинув їх розвиток назад [27; 30].

Отже, податково-правовий простір України включає у себе систему податків і зборів, податково-правовий режим території держави, ієрархію податково-правових актів з питань оподаткування, що діють на цій території. Податково-правовий простір держави є видовим проявом правового простору держави як явища родового та наділений такими спільними з ним рисами, як: а) виключний суверенітет держави над її право-

вим простором, в т.ч. податково-правовим простором; б) безперервність, однорідність та цілісність правового і податково-правового простору держави; в) територіальна обмеженість першого та другого; г) їх системно-структурний характер; д) їх внутрішня єдність; е) їх зовнішня єдність; є) їх наступність. На основі здійсненого аналізу пропонуємо включити у майбутній Податковий кодекс України статтю “Податково-правовий простір України”: “Територія України, над якою Україна має виключну юрисдикцію щодо встановлення, справляння чи стягнення податків, визначає межі податково-правового простору України. Межі податково-правового простору України є податково-правовим кордоном України. Податково-правовий кордон України співпадає з державним кордоном України, за винятком вільних економічних, спеціальних господарських та митних зон. Межі вільних економічних, спеціальних господарських та митних зон є складовою частиною податково-правового кордону України. Статус та територія зазначених зон встановлюються Верховною Радою України відповідно до законів України про вільні економічні, спеціальні господарські та митні зони України. Україна може укласти з державами двосторонні та багатосторонні договори про уникнення зовнішнього подвійного оподаткування та договори, які на основі взаємності встановлюють спеціальні податково-правові режими, що передбачають паритетні пільгові умови для суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності України та іноземних суб’єктів господарської діяльності цих держав”.

Список літератури

1. Конституція України. Прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – Ст.9.
2. Митний кодекс України. Станом на 1.09.2000 р. – К.: Атіка, 2000.
3. Закон України від 5 липня 1991 року “Про порядок дії на території Української РСР в 1991 році Закону СРСР “Про податки з підприємств, об’єднань і організацій” / Закони України. Офіційне видання. Т.2. – С.159-163.
4. **Александренко Г.В.** Буржуазний федералізм. – К.: Вища школа, 1962.
5. **Алексеев С.С.** Общая теория права. В 2-х т. Т.2. – М.: Юрид. лит-ра, 1982.
6. **Алексеев С.С.** Государство и право. –М.: Юриздат, 1993.
7. **Алексеев С.С.** Восхождение к праву. Поиски и решения. – М.: Изд-во НОРМА, 2001.
8. **Алексеев С.С.** Тайна права. Его понимание, назначение, социальная ценность. – М.: Изд-во НОРМА, 2001.
9. **Бабурин С.Н.** Территория государства: правовые и геополитические проблемы. – М.: Изд-во МГУ, 1997.
10. **Баранов В.М., Поленина С.В.** Система права, система законодательства и правовая система. – Нижний Новгород, 1999. – С.4-11.
11. **Барциц И.Н.** Правовое пространство России: вопросы конституционной теории и практики. – М.: Изд-во МГУ, 2000.
12. **Брасегов Ю.Г.** Территория в международном праве. – М., 1958.
13. Венская конвенция о договорах международной купли-продажи товаров. Комментарий. – М.: Юрид. лит-ра, 1994.
14. **Георгіца А.З.** Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики. – Чернівці: Рута, 1998. – 484 с.
15. **Гунель Макс.** Введение в публичное право. Пер. с фр. – М.: Интратэк-Р, 1995.
16. **Давид Р., Жоффре-Спинози К.** Основные правовые системы современности. Пер. с фр. – М.: Междунар. отношения, 1998. – 400 с.
17. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций от 24 октября 1970 г. // Международное право в документах. – М., 1982.
18. **Довгерт А.С.** Правовое регулирование международных трудовых отношений. – К.: НМКВО, 1992. – 248 с.
19. **Дорогин В.** Суверенитет в советском государственном праве. – М., 1948.
20. **Засць А.П.** Правова держава в контексті новітнього українського досвіду. – К.: Парламентське видавництво, 1999.
21. **Златопольский Д.Л.** Национально-государственное устройство СССР. – М., 1977.
22. Конституции государств Европы. В 3-х т. Т.1.
23. Курс советского государственного права. – М., 1962.
24. **Левин И.Д.** Суверенитет. – М., 1948.
25. **Левин Д.Б.** Основные проблемы современного международного права. – М., 1958.
26. **Лепешкин А.И.** Советский федерализм: теория и практика. – М., 1972.

27. **Лісниченко С.** Застосування податку на додану вартість при оподаткуванні іноземних інвесторів в Україні // *Право України*. – 1998. – №12. – С.51-57.
28. **Мальцев Г.В.** Социалистическое правовое государство: исторический опыт и традиции. – М., 1990.
29. **Мамут Л.С.** Государство как публично-властным образом организованный народ // *Ежегодник российского права*. – М., 1999. – С.114-120.
30. **Мозгова Г.В.** Податкова політика України у сфері непрямого оподаткування // *Податкова політика в Україні та її нормативно-правове забезпечення. Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції 1-2 грудня 2000 року. Частина 2.* – Ірпінь, 2001. – С.43-46.
31. **Мучник А.Г.** Комментарий к Конституции Украины. Книга первая. – К.: Парламентское издательство, 2000. – С.53-64.
32. **Нерсесянц В.С.** Философия права. – М., 1997.
33. *Новий тлумачний словник укр. Мови. У 4-х т. Т.4.* – К.: Аконт, 1999.
34. **Равин С.М.** Принцип федерализма в советском государственном праве. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1961.
35. **Тимошенко В.І.** Правова держава (теоретико-історичне дослідження). – К.: Наук. думка, 1994. – С.72-74.
36. **Тихомиров Ю.А.** Курс сравнительного правоведения. – М.: Изд-во НОРМА, 1996.–432с.
37. **Тихомиров Ю.А.** Теория компетенции. – М., 2001.
38. **Трайнин И.П.** Вопросы территории в государственном праве // *Известия Академии наук СССР*. – 1947. – №4.
39. **Тункин Г.И.** Основы современного международного права. – М., 1956.
40. **Турубинер А.М.** Право государственной собственности на землю в Советском Союзе. – М.: Изд-во МГУ, 1958.
41. **Ушаков Н.А.** Суверенитет и его воплощение во внутрисоюзном и международном праве // *Московский журнал международного права*. – 1994. – №2.
42. **Цвайгерт К., Кёте Х.** Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. В 2-х т. Пер. с нем. – Т.1. – М.: Междунар. отношения, 1998. – 480 с.
43. **Цвайгерт К., Кёте Х.** Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. В 2-х т. Пер. с нем. – Т.2. – М.: Междунар. отношения, 1998. – 512 с.
44. **Чиркин В.Е.** Основы сравнительного государственного права. – М.: Артикул, 1997. –352 с.
45. *Чистое учение о праве Ганса Кельзена: Сборник переводов.* – М., 1987. – С.69-71.
46. **Чичерин В.** Курс государственной науки. – М., 1894. – Ч.1.
47. **Чурсин В.Д.** Цикличность в праве (вопросы методологии). – Ставрополь: Изд-во Ставроп. ун-та, 1998.
48. **Шевцов В.С.** Суверенитет Советского государства. – М.: Юрид. лит-ра, 1982.
49. *Энциклопедический словарь / Брокгауз и Ефрон.* – СПб., 1901. Т.31. – С.892-893.
50. **Ehrlich E.** Grundlegung der Soziologie der Rechts. – Munchen und Leipzig, 1913.
51. *Encyclopedia Americana.* Vol. 25. 1987.
52. **Fricker K.** Von Staatsgebiet. – Jubinden, 1867.
53. **Haller K.L.** Restauration der Staatswissenschaft. – Berlin, 1872. – S.1-19.
54. *International Encyclopedia of the Social Sciences.* Vol. 15. USA The Macmillan Company & The Free Press, 1968.
55. *International Law. A Greatise / By L. Oppenheim.* Sixth Edition. – London - New York - Toronto, 1947.
56. **Rehbinder M.** Die Begründung der Rechtssoziologie durch Eugen Ehrlich. – Berlin, 1986. – S.11-19.

Стаття надійшла до редколегії 28.04.2002 р.

R.O. Gavryliuk

THE CONCEPT OF TAX-LEGAL TERRITORY OF UKRAINE

Summary

In the article it is substantiated that tax-law territory of the state is the specific manifestation of the state territory as whole as patrimonial phenomenon and has such similar features as: a) exclusive state sovereignty over its legal space including tax-legal space; b) continuity, homogeneity and wholeness of legal and tax-legal space of the state; c) territorial limitation of them both; d) their system-structural character; e) their internal unity; f) their external unity; g) their eligibility.